

Розділ: Юридична психологія

Удк 159.922.

Психологічний аналіз факторної структури особистісних особливостей керівників правоохоронної системи

Александров Ю.В.

У статті виявлена залежність ефективності управлінської діяльності керівників правоохоронної системи від їх особистісних особливостей. Встановлений найбільш тісний кореляційний зв'язок успішності в управлінській діяльності працівників правоохоронної системи від їх розумових здібностей. Найбільший внесок в удосконалення процесу управління вносить інтелектуальний розвиток керівників. Виявлено максимальні показники за цим фактором керівників прокуратури, потім судів і нарешті ОВС.

Серед факторів, що складаються з особистісних чинників досліджених керівників найбільший вклад дисперсії у вибірку складає фактор, який об'єднує креативно-вольові прояви у всіх групах керівників. У керівників ОВС на ефективність управлінської діяльності суттєво впливають лідерсько-організаторські якості та емоційно-психологічна стійкість. У керівників прокуратури і судів більш значущим для управління є ефективно-вольові та комунікативно-прогностичні якості.

Ключові слова: правоохоронна система, керівні кадри, ефективність управлінської діяльності, особистісні чинники.

В статье обнаружена зависимость эффективности управленческой деятельности руководителей правоохранительной системы от их личностных особенностей. Установлена наиболее тесная корреляционная связь успеваемости в управленческой деятельности работников правоохранительной системы от их умственных способностей. Наибольший взнос в усовершенствование процесса управления вносит интеллектуальное развитие руководителей. Обнаружены максимальные показатели за этим фактором руководителей прокуратуры, потом судов и наконец ОВД.

Среди факторов, которые состоят из личностных факторов исследованных руководителей наибольший вклад дисперсии в выборку составляет фактор, который объединяет креативно-волевые проявления во всех группах руководителей. У руководителей ОВД на эффективность управленческой деятельности существенно влияют лидерско-организаторские качества и эмоционально-психологическая стойкость. У руководителей прокуратуры и судов более значимыми для управления являются эффективно-волевые и коммуникативно-прогностические качества.

Ключевые слова: правоохранительная система, руководящие кадры, эффективность управленческой деятельности, личностные факторы.

In the article found out dependence of efficiency of administrative activity of leaders of the law-enforcement system on their personality features. The most close cross-correlation connection of progress is set in administrative activity of workers of the law-enforcement system from their mental abilities. Most payment in the improvement of management process brings in intellectual development of leaders. Found out maximal indexes after this factor of leaders of office of public prosecutor, then courts and finally the Police.

Among factors, which consist of personality factors of investigational leaders the most contribution of dispersion to the selection makes a factor which unites creative-willed displays in all of groups of leaders. For the leaders of the Police on efficiency of administrative activity leader-organizational qualities and emotionally-psychological firmness influence substantially. For the leaders of office of public prosecutor and courts more meaningful for a management are effectively-volitional and communicative predictorsqualities.

Keywords: law-enforcement system, leading personnels, efficiency of administrative activity, personality factors.

Актуальність проблеми. Соціально-економічні трансформації українського суспільства в значній мірі торкнулись і правоохоронної системи. Зростання рівня злочинності, збільшення кількості групових злочинів, порушення закону в сфері економіки, корупція в самій правоохоронній системі, вимагає підвищення ефективності, перш за все, управлінської діяльності.

Робота з існуючими керівними кадрами в цій системі передбачається застосування системного підходу у відборі, навчанні та призначенні на посади працівників. У теперішній час важливим компонентом у цій справі є підвищення вимог до роботи з формування резервів кадрів на більш високі посади. Традиційно з кадрами працюють відділи по роботі з персоналом. Участь психологів у процедурі відбору і підготовки керівників у правоохоронній системі явище не закономірне, хоча ці фахівці можуть більш об'єктивно підійти до вивчення особистісних якостей майбутніх управлінців, здійснити моніторинг кадрової ситуації на найближчу перспективу, виявити їх резервні можливості до керування структурними підрозділами правоохоронної системи. Психологічні служби в правоохоронній системі у значній мірі орієнтовані на виявлення професійної непридатності внаслідок наявності психологічних дефектів або психологічної патології майбутніх працівників.

Ключовим питанням у діагностиці керівних можливостей претендентів є виявлення їх уміння управляти підлеглими, що залежить від ряду чинників. Одним із перших в цьому процесі є особливості особистості керівника. Отже виявлення структури особистісних особливостей керівників правоохоронної системи є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теперішній час існує достатня кількість публікацій, присвячених проблемі управління [3,5,6]. Безпосередньо в органах правоохоронної системи особливості і психологічні детермінанти управління вивчались в меншій мірі. В дисертаційних дослідженнях В.А. Сорокіна ті І.Б. Гайворонської вирішуються питання управлінських стилів та якостей особистості

необхідних для керівництва в органах внутрішніх справ [4,13]. В роботі Н.І. Птуха робиться акцент на питанні формування особистісно-професійних якостей управлінців в системі ОВС Росії [9].

Найбільш суттєвий внесок в розробку психологічних закономірностей у процесі управління персоналом в органах внутрішніх справ України здійснено в монографії В.І. Барко [2]. В цій роботі автор робить акцент на практичному підході до розв'язання питань управління персоналом в різних ланках системи ОВС. Теоретичний і експериментальний шляхи вирішення багатьох питань дали можливість йому побудувати струну системи взаємопов'язаних чинників і обґрунтувати методологію і закономірності цього процесу.

Водночас і в цьому дослідженні розглядаються особливості особистісних якостей керівників ОВС, а як відомо в процесі боротьби зі злочинністю беруть участь і інші органи правоохоронної системи: і перш за все це прокуратура і суди, що працюють у тісному взаємозв'язку. Тобто, виявлення відмінностей у керуванні різними органами правоохоронної системи, вимоги до їх керівного складу, особливості прояву в управлінні внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (соціально-професійних) чинників у керівництві її компонентів вирішувалось фрагментарно.

Дослідження якостей особистості необхідних для плідної роботи в суді здійснено в роботі Позіненко Ю.В. [7], а професійні вимоги до прокурорської діяльності визначались в дослідженні Я.Й. Радзівідло та В.І. Анушкевича [1,10]. Однак у цих роботах мова йде про психологічні особливості праці названих фахівців і відсутні аналіз умов і вимог безпосередньо до керівної діяльності. Не досліджувались і питання психологічного супроводу у процесі підвищення їх кваліфікації і участі фахівців з психології у відборі та при переведенні співробітника правоохоронних органів на більш високу керівну посаду.

У зв'язку з вище викладеним у даному дослідженні поставлена наступна мета: здійснити психологічний аналіз факторної структури особистісних особливостей керівників правоохоронної системи.

Методи та організація дослідження. У даному дослідженні прийняли участь три групи керівників правоохоронної системи м. Харкова. Керівників різного рангу в ОВС – 43 особи, керівного складу судів – 39 осіб і керівників прокуратури 40 чоловік. До вибірки увійшли працівники чоловічої статі у віці від 27 о 47 років.

У дослідженні в якості експертів виступала група із фахівців-професіоналів зі стажем служби в правоохоронній системі більше 10-15 років у кількості 27 осіб. Експерти, для виявлення особистісних особливостей учасників дослідження приміняли покроковий аналіз: тобто спочатку відбирали якості та риси характеру керівників, за їх уявою необхідних для управлінської діяльності. Наступним кроком для них було вичленення найбільш важливих і об'єднання їх у групи. Таким чином, було сформовано п'ять факторів у структуру яких входило від трьох до семи складових.

Психологічними методами дослідження були наступні:

- дослідження індивідуально-типологічних якостей особистості за методикою Л.Н. Собчик [12];
- оцінка нервово-психічної стійкості «Прогноз» за В.А. Бодровим [3];
- методика оцінки ефективності управлінської діяльності [4];
- діагностика інтелектуального розвитку [3];
- математична обробка даних: статистичний, кореляційний та факторний аналізи [11].

Результати дослідження та їх обговорення. Науковці, які займались проблемою управління в правоохоронній системі наголошують на думці про те, що для ефективного здійснення керівництва в структурах даної системи надзвичайно важливе значення мають індивідуально-особистісні якості керівників. З метою виявлення взаємозв'язку якостей з ефективністю управлінської діяльності – експерти із запропонованого переліку якостей виділили такі, які на їх думку найбільш значущі в процесі підвищення якості управління. До цих якостей вони віднесли наступні:

- мислення вербально-логічне (загальне і спеціальне);
- мислення образне;
- рівень інтелектуального розвитку;
- ефективність і точність уваги;
- нервово-психічну стійкість та емпатію;
- вольові якості (рішучість, сміливість, самоконтроль, витримка);
- ситуаційну тривожність.

У подальшому дослідженні ми виявляли кореляційний зв'язок перерахованих чинників з ефективністю управлінської діяльності у керівників різних гілок правоохоронної системи: (ОВС, суду, прокуратури).

Здійснення кореляційного аналізу у даному напрямку дозволило отримати дані, що переконують, по-перше, у наявності зв'язку між згаданими чинниками, а, по-друге, в існуванні суттєвих відмінностей у ступені залежності ефективності управлінської діяльності (ЕУД) від аналізованих індивідуально-особистісних якостей керівників різних структур правоохоронної системи.

Виявлені взаємозв'язки свідчать, що ефективність управлінської діяльності в різних структурах правоохоронної системи у різній мірі залежать від розумових здібностей керівників. Так, наприклад, загальне вербально-логічне мислення у найбільшій мірі впливає на управлінську діяльність у працівників прокуратури ($r=40$, $p<0,05$), дещо менше у керівників судів ($r=0,37$, $p<0,05$) а у керівників ОВС за цим показником коефіцієнт кореляції статистично не значущий ($r=0,30$, $p>0,05$) (таб.1).

Водночас мислення вербально-логічне спеціальне у останніх має кореляційний взаємозв'язок з ЕУД ($r=0,29$, $p<0,05$). Хоча найбільший коефіцієнт кореляції за цим фактором у керівників прокуратури ($r=36$, $p<0,05$), а у працівників судів цей показник не має статистично значущого зв'язку з ЕУД ($r=30$, $p>0,05$).

Таблиця 1

Взаємозв'язок типів мислення, інтелектуального розвитку та ефективності управлінської діяльності (ЕУД) у керівників правоохоронної системи (коефіцієнти кореляції)

Визначаємі чинники	Ефективність управлінської діяльності		
	Керівники ОВС	Керівники судів	Керівники прокуратури
1	0,30	0,37*	0,40*
2	0,29*	0,30	0,36*
3	0,38	0,42*	0,48**
4	0,42*	0,53*	0,58**

Примітка: 1 – мислення вербально-логічне загальне (МВЛЗ); 2- мислення вербально-логічне спеціальне (МВЛС); 3 – мислення образне (МО); 4 – інтелектуальний розвиток (ІР). * Коефіцієнт кореляції статистично значущий на рівні $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

Взаємозв'язок образного мислення з ЕУД найтісніший у керівників прокуратури ($r=0,48$, $p < 0,01$), у працівників судів дещо менший ($r=0,42$, $p < 0,05$), а у керівників ОВС статистично не значущий ($r=0,38$, $p > 0,05$) (таб.1).

Важливо, що рівень інтелектуального розвитку має тісний і статистично значущий взаємозв'язок у представників управління в усіх досліджених структурах правоохоронної системи: в ОВС – $r=0,42$, $p < 0,05$; у судів – $r=0,53$, $p < 0,05$ і у прокурорів – $r=0,58$, $p < 0,01$. Тобто, одержані дані дають можливість констатувати, що для всіх керівників досліджених органів правоохоронної системи однією з важливих якостей особистості є рівень розумової діяльності, а в найбільшій мірі на ЕУД він впливає у керівників прокуратури.

Вивчення факторної структури особистісних чинників керівників правоохоронних органів здійснювалось за п'ятьма групами факторів, кожна з яких мала свої складові. Одержані дані представлені у таблиці 2 та на рисунках 1-2-3.

Так, за даними таблиці 2 максимальний вклад дисперсії у вибірку обіймає перший фактор: когнітивно-вольові прояви в керівництві – у керівників ОВС – 22,4%, в управлінців судів – 27,2%, а у керівників прокуратури – 30,6%. Відповідно на рис. 1-2-3 це зображено у вигляді секторів діаграм. Отже, для успішного керівництва в правоохоронній системі керівникам, перш за все, необхідно мати високий рівень прояву компонентів, що входять до креативно-вольового фактору.

Таблиця 2

Факторна структура особистісних чинників керівників правоохоронних органів (у %)

Досл. фактори	Досліджувані групи			
	Керівники ОВС (n=43)	Керівники судів(n=39)	Керівники прокуратури (n=40)	Складові факторів
1	22,4	27,2	30,6	- мислення вербально-логічне загальне; - мислення образне; - інтелектуальний розвиток; - цілеспрямованість; - рішучість; - сміливість; - самоконтроль;
2	16,1	14,7	18,6	- екстравертованість; - спонтанність; - емотивність; - професійно-юридична компетентність - соціальна відповідальність;
3	14,8	10,6	7,2	- професійна адаптація; - дисциплінованість; - цілеспрямованість; - впевненість у собі; - самостійність;
4	11,5	8,9	9,1	- самовладання; - самокритичність; - витримка в екстремальних умовах; - урівноваженість; - емоційна стійкість; - ситуаційна тривожність;
5	11,0	20,8	22,2	- чіткість і логічність у мові; - здатність до аналізу інформації; - прогнозування результатів діяльності
6	24,2	17,8	12,3	Інші чинники.
Вклад у загальну дисперсію %	75,8	82,2	87,7	

Примітка: 1 – креативно-вольові прояви у керівництві; 2 – професійно-соціальна активність; 3 – лідерсько-організаторські якості; 4 – емоційно-психологічна стійкість; 5 – комунікативно-прогностична

здатність; 6 – інші чинники.

До останніх, крім мисленнєвих якостей входять такі чинники як цілеспрямованість, рішучість, сміливість і самоконтроль.

Другий фактор – професійно-соціальна активність, за вкладом дисперсії у вибірку найбільший відсоток мав у керівників прокуратури (18,6%), а найменший у працівників судів (14,7%). У керівників підрозділів міліції цей показник був на рівні 16,1%, тобто займав середнє значення. А це означає, що найменший рівень професійно-соціальної активності визначено у керівників судів. При цьому можна відмітити, що на цей показник у більшій мірі подіяли такі якості як екстравертованість, спонтанність та емотивність (рис. 1-2-3).

На третьому місці за вкладом у вибірку стоять лідерсько-організаторські якості керівників. За цим фактором найбільший відсоток складають його компоненти у керівників органів внутрішніх справ (14,8%). При цьому у керівників судів цей показник дорівнює 10,6%, а у працівників прокуратури – всього 7,2%. Отже, найбільший вклад у підвищення ефективності управлінської діяльності керівників правоохоронної системи лідерсько-організаторські якості складають у міліціонерів.

Четвертий фактор – емоційно-психологічна стійкість підкоряється аналогічній закономірності. Мається на увазі те, що найбільший відсоток в ЕУД відмічено у працівників різних підрозділів ОВС (11,5%). Водночас у керівників судів цей показник дорівнює 8,9%, а в управлінців системи прокуратури дещо більше – 9,1%. Отже, в міліції, особливо в її спеціальних підрозділах, для керівників важливою сукупністю якостей є емоційно-психологічна стійкість, складовими якої є самовладання, витримка в екстремальних умовах, ситуативна тривожність та ін.

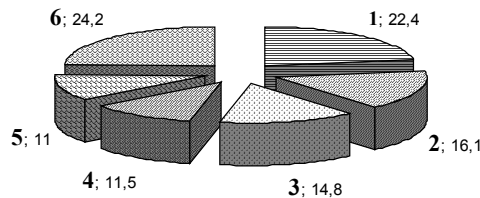

Рис. 1. Факторна структура особистісних чинників керівників ОВС:

1 – креативно-вольові прояви; 2 – професійно-соціальна активність; 3 – лідерсько-організаторські якості; 4 – емоційно-психологічна стійкість; 5 – комунікативно-прогностична здатність; 6 – інші чинники.

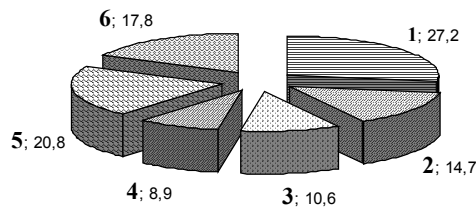

Рис. 2. Факторна структура особистісних чинників керівників судів:

1 – креативно-вольові прояви; 2 – професійно-соціальна активність; 3 – лідерсько-організаторські якості; 4 – емоційно-психологічна стійкість; 5 – комунікативно-прогностична здатність; 6 – інші чинники.

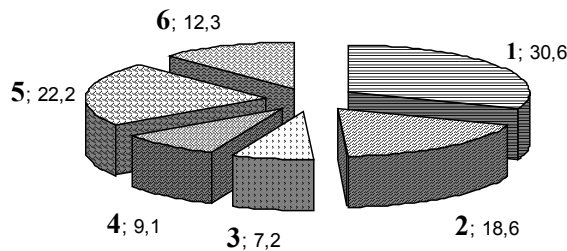

Рис. 3. Факторна структура особистісних чинників керівників прокуратури:

1 – креативно-вольові прояви; 2 – професійно-соціальна активність; 3 – лідерсько-організаторські якості; 4 – емоційно-психологічна стійкість; 5 – комунікативно-прогностична здатність; 6 – інші чинники.

Якості, що входять до п'ятого фактору у найбільшій мірі мають значення для управлінської діяльності керівників прокуратури: вклад дисперсії у вибірку у них дорівнює 22,2%. Для керівників судів цей показник досягає 20,8%, а найменший він у управлінців органів внутрішніх справ: 11,0%. І дійсно, для працівників прокуратури і суду важливе значення має здатність до спілкування, ораторські схильності і чіткість у мові.

Відсоток, який займають інші чинники в шостій графі означає на скільки залишаються не задіяними структурні компоненти якостей особистості досліджених управлінців. Найбільш значний він у міліціонерів (24,2%) рис.1; 17,8% - у суддів (рис.2) та 12,3% - у керівників прокуратури (рис.3). З іншого боку вклад визначаємих факторів у загальну дисперсію найбільший у останніх – 87,7%; 82,2% - у суддів і 79,8% - у керівників ОВС.

Отримані дані дозволяють зробити наступні висновки.

1. Підвищення ефективності управлінської діяльності керівників правоохоронної системи у значній мірі залежить від їх розумових здібностей. Найбільший внесок в удосконалення цього процесу вносить інтелектуальний розвиток, який серед досліджених керівників має максимально тісний позитивний зв'язок у працівників прокуратури ($r=0,58$, $p<0,01$), у меншій мірі у керівників судів ($r=0,53$, $p<0,05$) і найменший в управлінців ОВС ($r=0,42$, $p<0,05$).

2. Визначено п'ять факторів в структуру особистісних чинників, до яких входять складові, що мають позитивне значення для підвищення ефективності управлінської діяльності керівників правоохоронної системи. Найбільший вклад дисперсії у вибірку має перший фактор названий креативно-вольові прояву в керівництві: в ОВС – 22,4%, у суді – 27,2% і в прокуратурі – 30,6%.

Факторами, що суттєво впливають на підвищення ефективності управлінської діяльності керівників ОВС є лідерсько-організаторські якості та емоційно-психологічна стійкість. Для керівників судів і прокуратури більш значущими в підвищенні ЕУД є креативно-вольові прояви та комунікативно-прогностичні якості.

3. У процесі відбору керівного складу до органів правоохоронної системи слід врахувати рівень мисленнєво-інтелектуальних здібностей для всіх претендентів та рівень прояву креативно-вольових і комунікативно-прогностичних якостей для майбутніх керівників судів і прокуратури та ступінь прояву емоційно-психологічної стійкості і організаторських якостей у претендентів на керівні посади в органах внутрішніх справ.

Перспективою подальших досліджень має бути виявлення інших чинників, що дієво впливають на підвищення ефективності управлінської діяльності керівників правоохоронної системи.

Література

1. Анушкевич В.І. Роль саморегуляції в успішності професійної діяльності прокурорів / В.І. Анушкевич / автореф. дис. канд. психол.н.: 19.00.06 – Харків, 2008. – 18с.
2. Барко В.І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ / В.І. Барко / автореф. дис. докт. психол.н.: 19.00.06 – Київ, 2004. – 32с.
3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: [Учебное пособие для вузов] / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511с.
4. Гайворонская И.Б. Психологическое прогнозирование эффективности управленческой деятельности руководителей ОВД / И.Б. Гайворонская / автореф. дис. канд. психол. н.: 19.00.06 – СПб, 2008. – 20с.
5. Корольчук М.С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: [навч. посібник для студентів ВУЗів] / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, - К.: Ніка-Центр, 2006. – 580с.
6. Никифоров Г.С. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Г.С. Никифоров, Н.А. Дмитриева, Л.Н. Корнева // [под ред. Г.С. Никифорова]. – СПб.: Из-во СПб университета, 1991. – 152с.
7. Позиненко Ю.В. Роль саморегуляции в оптимизации профессиональной деятельности работников правосудия / Ю.В. Позиненко / автореф. дис. канд. психол.н.: 19.00.06, Харьков – 2004. – 19с.
8. Практикум по возрастной психологии [под ред. Горобей Л.А.] / Л.А. Горобей, Е.Ф. Рыбалко. – СПб.: Речь, 2002. – 561с.
9. Птуха Н.И. Формирование личностно-профессиональных качеств руководителя правоохранительных органов как субъекта управления / Н.И. Птуха / автореф. дис. канд. психол. н.: 19.00.06, - М., 2005. – 19с.
10. Радзивидло Я.Й. Особистісно-професійне становлення працівників прокуратури в процесі діяльності / Я.Й. Радзивидло / автореф. дис. канд. психол.н.: 19.00.06, - Харків, 2004. – 20с.
11. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко, СПб.: Речь, 2001. – 350с.
12. Собчик Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики / Л.Н. Собчик. – СПб.: Речь, 2003. – 624с.
13. Сорокин В.А. Психологические основы управленческих решений руководителей органов внутренних дел / В.А. Сорокин / автореф. дис. канд. психол. н.: 19.00.06, СПб., - 2006. – 21с.